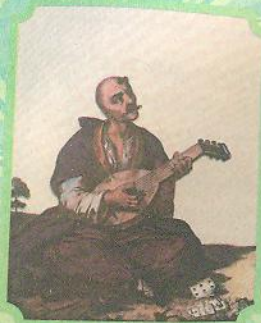

Про що розповідають українські історичні пісні

Багато й цікаву сторінку народної творчості становлять українські історичні пісні. Вони утворюють своєрідний щоденник життя і подвигів нашого народу.

Історична пісня — це ліро-епічний твір, у якому відтворено історичні події чи конкретні історичні постаті та висловлено ставлення народу до них.

Історичні пісні поділяють на три тематичні групи:

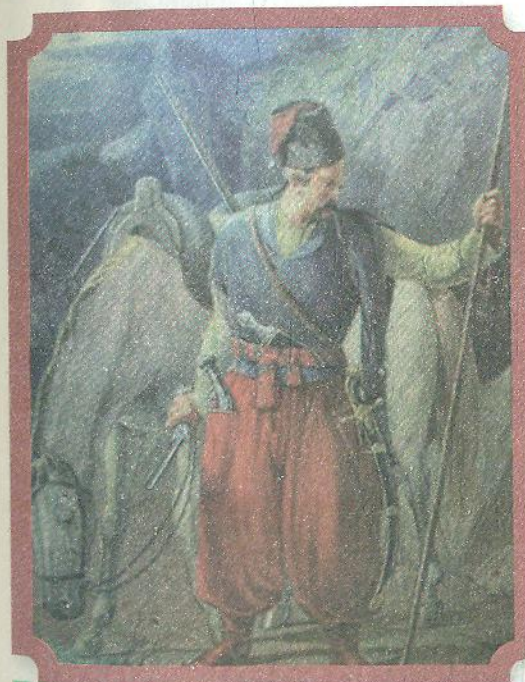
- ◆ пісні про боротьбу українського народу проти загарбників (XIV–XVI ст.);
- ◆ пісні про Визвольну війну 1648–1654 рр. під проводом Б. Хмельницького;
- ◆ пісні про стихійні селянські повстання і їхніх героїв (XVII–XX ст.).

Історична пісня має строфічну (куплетну) будову: вона складається з рівновеликих за кількістю віршорядків строф, об'єднаних сталим віршовим ритмом, в основі якого повторюване чергування наголошених і ненаголошених складів. Ритміка історичної пісні підпорядкована мелодії, під яку її виконували. У ній поєднано елементи епосу (найважчий сюжет) та лірики (віршова форма, потужне емоційне навантаження). Оскільки в центрі твору — епізод боротьби проти поневолювачів, в історичній пісні часто притаманна гіперболізація подій чи рис характеру героїв. З поетичних засобів їй властиве використання постійних епітетів (*вражі воріженьки, чисте поле, славне військо запорозьке*), метафор (*чорна рілля зорана і кулями засіяна*), образів-символів (*козак — орел, вороже військо — чорні круки*). Часто автори вдаються до прийому паралелізму, зіставляючи явища природи із суспільно-політичним життям (*Чи не той то хміль, / Що коло тичин в'ється? / Той той то Хмельницький, / Що з ляхами б'ється*).

Уперше термін «історичні пісні» використав у своїй статті «О малороссийских песнях» М. Гоголь.

ЗАПИТАННЯ ТА ЗАВДАННЯ

1. Поясніть, у чому відмінність історичної пісні від літопису. Прочитайте в статті підручника речення, яке підтверджуватиме відповідь.
2. Попрацюйте в групі. Визначте й запишіть, що спільне, а в чому відмінності між історичною і козацькою піснями. Оформіть узагальнення в таблиці або схемі.
3. Поясніть, чому українську пісню називають душею народу.
4. Поміркуйте, чому історичні пісні мають велике значення, хоч вони не відтворюють факти документально.
5. Порівняйте образи козаків на картинах Опанаса Сластіона «Запорожець» і Сергія Васильківського «Тип запорожця». Що спільного в зображенні образу козака? Яке враження справляють на вас ці картини?

Опанас Сластіон.
Запорожець

Сергій Васильківський.
Тип запорожця

1. Спираючись на пояснення в підручнику, складіть і запишіть у робочому зошиті схему, яка відобразить особливості історичних пісень.
2. Прокоментуйте думку М. Гоголя про історичні пісні: «Ніщо не може бути сильнішим від народної музики, якщо тільки народ мав поетичний дар, життя різноманітне і діяльне; якщо натиски насильств і нездоланих вічних перешкод не давали йому ні на хвилину заснути і виривали з нього скарги і якщо ці скарги не могли інакше і ніде виявитись, як тільки в його піснях».

«**Зажурилась Україна**» — одна з найдавніших історичних пісень. Про давність її походження свідчать узагальнено відтворені події боротьби нашого народу із завойовниками в XV–XVI ст. Уперше один із варіантів твору було надруковано в збірнику «Украинские народные песни, изданные Михаилом Максимовичем».

* * *

Зажурилась Україна,
Бо нічим прожити.
Витоптала орда кіньми
Маленькі діти.
Котрі молодії —
У полон забрано;
Як зайняли, то й погнали
До пана, до хана.
Годі тобі, пане-брате,
Гринджоли малювати¹,
Бери шаблю гостру, довгу
Та йди воювати!

Ой ти станеш на воротях,
А я в закаулку,
Дамо тому стиха лиха
Та вражому турку!
Ой ти станеш з шабелькою,
А я з кулаками.
Ой щоб слава не пропала
Проміж козаками.
Ой козак же до ружини²,
Бурлака до дрюка:
Оце ж тобі, вражий турчин,
З душею розлука!

ПОМІРКУЙТЕ НАД ПРОЧИТАНИМ

1. За допомогою інтернет-джерел знайдіть і прослухайте пісню в різному виконанні. Який варіант вам сподобався більше? Поясніть чому. Висловіть свої враження про пісню.
2. Поясніть, від чийого імені ведеться розповідь у творі. Який настрій ліричного героя і чим він викликаний? Підтвердьте відповіді цитатами.
3. Поясніть зміст перших двох рядків пісні. Прочитайте, у яких образах ця думка надалі конкретизується.
4. Випишіть із пісні художні засоби та розкрийте їх значення для розуміння ідейного змісту твору.
5. Складіть і запишіть у зошиті «паспорт» пісні (жанр, тема, ідея, художні образи, ліричний герой).
6. Розгляньте репродукцію картини Сергія Коваленка «Зажурилась Україна» (див. с. 15). Проаналізуйте, чи можна вважати її ілюстрацією до однойменної пісні. Висловіть припущення, чому автор обрав для свого художнього полотна таку назву.

Коли прочитано твор...

Тема пісні «**Зажурилась Україна**» — відображення тяжкого становища українського народу під час турецько-татарських нападів. Ідея — заклик до народу об'єднати зусилля в боротьбі проти ворогів за свою свободу.

¹ Гринджоли — санки. Гринджоли малювати — нічого не робити.

² Ружина — зброя, гвинтівка

Хоч у пісні немає вказівки на конкретну історичну подію, вона художньо відтворює картину народного буття XV–XVI ст. Перші вісім рядків — це панорамне полотно страждань українців від набігів ординців: наруга над людьми, полон і неволя, смерть дітей під копитами ворожих коней. Щоб емоційно вплинути на слухачів, у пісні використано метонімію *зажурилась Україна*. Перед нами в уяві постає розтерзана, знедолена земля.

Але народ не схилив покійно голови. Розбою ординців пісня закликає протиставити загальнонародний опір. Зі змісту твору бачимо, що до козацтва приєднуються широкі верстви населення. Заклики-накази *Годі тобі, пане-брате, Гринджоли малювати, Бери шаблю гостру, довгу Та йди воювати!* виявляють рішучість і нескореність народу. Предмети козацької зброї — шабля, гвинтівка — і навіть кулаки стають у пригоді в боротьбі з нападниками. Фінал пройнятий оптимізмом, вірою в перемогу.

Історична пісня «**Та, ой, як крикнув же та козак Сірко**» присвячена одному з найвизначніших козацьких ватажків. Він виграв 55 великих битв, не враховуючи малих сутичок із ворогом. У світовій історії було лише сім полководців, які не зазнали жодної поразки. Один з них — Іван Сірко (1605–1680 рр.). Серед козаків він мав великий авторитет, багато років поспіль його обирали кошовим отаманом Війська Запорозького. За безпощадність до ворогів турки й татари називали його «Сірко».

Сергій Коваленко.
Зажурилась Україна

Ілля Рєпін. Запорожці пишуть листа турецькому султану